

ZATWIERDZAM
Z up. WOJEWODY PODKARPACKIEGO
(-)
Jolanta Sawicka
WICEWOJEWODA

S-I.9450.1.2021.EK

PODKARPACKI URZĄD WOJEWÓDZKI W RZESZOWIE
WYDZIAŁ POLITYKI SPOŁECZNEJ

Procedury postępowania interwencyjnego
w sytuacjach kryzysowych,
związanych z przemocą w rodzinie,
materiały instruktażowe, zalecenia -
dla osób realizujących te zadania.

RZESZÓW, 2021 r.

Spis treści.

Nr rozdziału	Tytuł	Strona
	Spis treści.	2
1.	Wstęp.	3
2.	Podstawa prawna.	4
3.	Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie województwa podkarpackiego - dane dotyczące 2020 r.	5
4.	Praca z osobami uwikłanymi w problem przemocy w rodzinie na poziomie diagnozy problemu przemocy w rodzinie oraz budowania planu pracy z rodziną.	9
5.	Rekomendacje dla powiatów i gmin, dotyczące poprawy skuteczności pozyskiwania uczestników do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych (PKE) i psychologiczno-terapeutycznych (PPT) dla osób stosujących przemoc w rodzinie a także monitorowania udziału uczestników w ww. programach i badania skuteczności programów.	14
6.	Zakończenie.	20

1. Wstęp.

„Procedury postępowania interwencyjnego w sytuacjach kryzysowych, związanych z przemocą w rodzinie, materiały instruktażowe, zalecenia - dla osób realizujących te zadania” zostały opracowane w ramach realizacji przez Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Wydział Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie zadań wynikających z art. 7 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U.2021.1249 t.j.).

Niniejszy materiał stanowi kontynuację oraz aktualizację procedur opracowanych w latach poprzednich. Ponadto nowe zapisy w nim zawarte mają na celu osiągnięcie ich zgodności z aktualnymi przepisami prawa. Stanowią one również odpowiedź na bieżące problemy i wyzwania, jakie towarzyszą pracy z problemem przemocy w rodzinie.

W związku z oczekiwanym wprowadzeniem nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, do czasu jej wejścia w życie, aktualna pozostaje większość zagadnień zawartych w treści procedury opracowanej w 2020 r. Obecna procedura dodaje do opisanego zakresu następujące zagadnienia:

1. Zaktualizowane informacje o skali zjawiska przemocy w rodzinie na terenie województwa podkarpackiego - dane za 2020 r.
2. Materiał edukacyjny, dotyczący pracy z osobami uwikłanymi w problem przemocy w rodzinie na poziomie diagnozy problemu przemocy w rodzinie oraz budowania planu pracy z rodziną.
3. Rekomendacje dla powiatów i gmin, dotyczące poprawy skuteczności pozyskiwania uczestników do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych (PKE) i psychologiczno-terapeutycznych (PPT) dla osób stosujących przemoc w rodzinie a także monitorowania udziału uczestników w ww. programach i badania skuteczności programów.

Zachęcamy do zapoznania się z niniejszym opracowaniem.

2. Podstawa prawna.

- 1) Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U.2021.1249 t.j.).
- 2) Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U.2011.50.259).
- 3) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U.2011.209.1245).
- 4) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz.U.2011.81.448).
- 5) Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy (Dz.U.2010.201.1334).
- 6) Ustawa z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2021.1805 t.j.).
- 7) Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021 (M.P.2021.235).
- 8) Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U.2020.1876 j.t.).
- 9) Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.2021.534 j.t.).
- 10) Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U.2020.1444 j.t.).
- 11) Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i o przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U.2021.1119 j.t.).
- 12) Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U.2020.1359 j.t.).

3. Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie województwa podkarpackiego - dane dotyczące 2020 r.¹

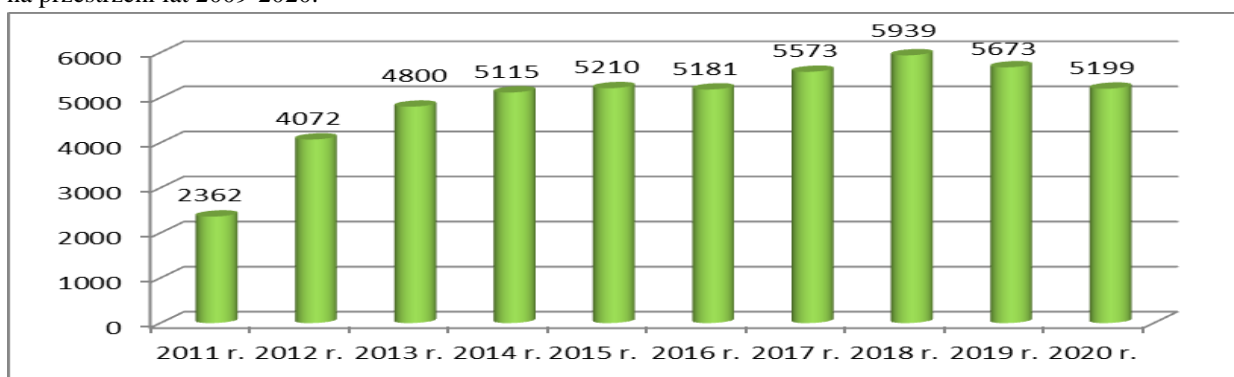
1) Liczba gmin w województwie podkarpackim, w których odnotowano występowanie problemu przemocy w rodzinie.

Rok	Na terenie gminy występuje problem przemocy w rodzinie	Na terenie gminy nie występuje problem przemocy w rodzinie	Brak odpowiedzi
2020	160	0	0

2) Skala przemocy w rodzinie oraz częstotliwość jej występowania.

Liczba rodzin, w których występuje zjawisko przemocy w rodzinie	Częstotliwość zdarzeń przemocowych w ww. rodzinach (liczba rodzin)		
	1 raz w roku	od 2 do 5 razy w roku	6 razy w roku i więcej
5199	3815	1224	160

Wykres. Zidentyfikowana liczba rodzin, w których występuje problem przemocy domowej porównanie na przestrzeni lat 2009-2020.

3) Liczba osób dotkniętych problemem przemocy w rodzinie.

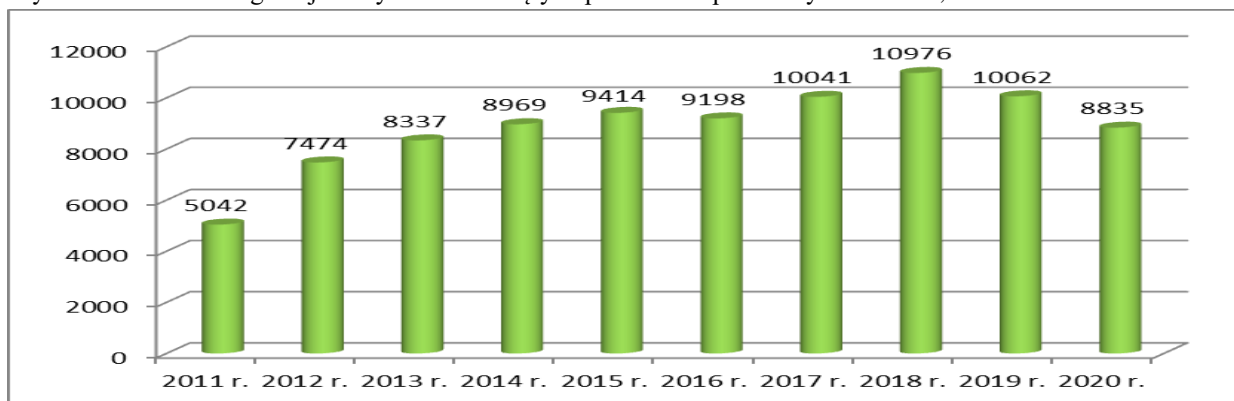
Tabela. Liczba osób dotkniętych problemem przemocy w rodzinie - 2020 r.

Ogółem osoby poszkodowane	Kobiety			mężczyźni			dzieci			
	Ogółem	z tego: osoby starsze*	osoby niepełno-sprawne	Ogółem	z tego: osoby starsze*	osoby niepełno-sprawne	Ogółem	z tego: do 13 r.ż.	od 14 do 18 lat	niepełno-sprawne**
8835	5058	770	275	1150	271	110	2627	1905	722	86
%	57,3	8,7	3,1	13	3	1,2	29,7	21,5	8,1	0,1

* Kobiety i mężczyźni powyżej 65 roku życia.

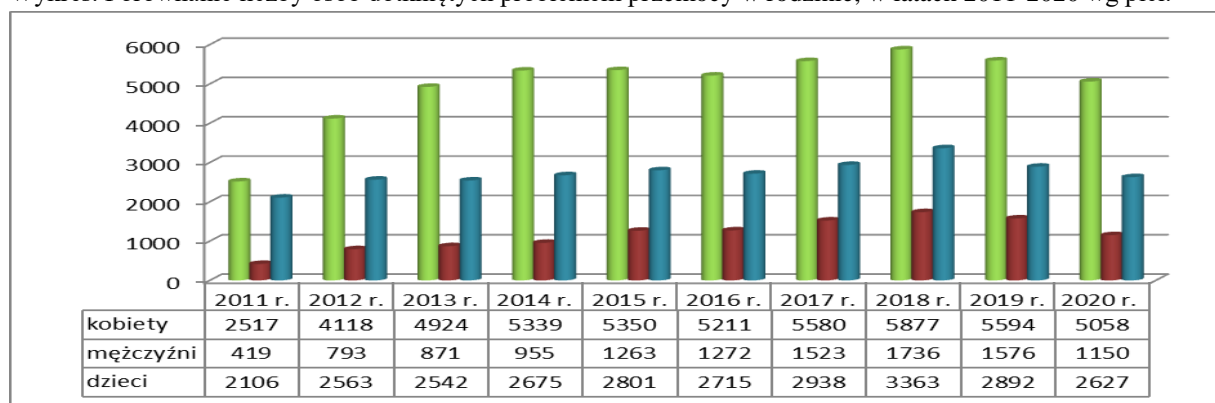
**Dzieci od 0 do 18 roku życia.

Wykres. Porównanie ogólnej liczby osób dotkniętych problemem przemocy w rodzinie, w latach 2011-2020.

¹ Pełna wersja analizy dostępna jest na stronie internetowej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie, stronie tematycznej pn. „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie”.

Wykres. Porównanie liczby osób dotkniętych problemem przemocy w rodzinie, w latach 2011-2020 wg płci.

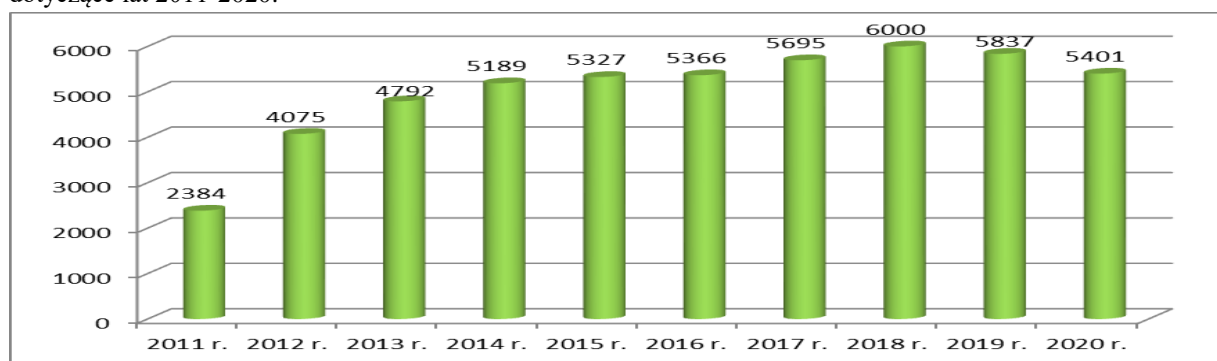
4) Najczęściej zgłaszane przez osoby pokrzywdzone formy przemocy - 2020 r.

Forma przemocy	Liczba zgłaszających OPS
Przemoc psychiczna/emocjonalna	160
Przemoc fizyczna	158
Przemoc ekonomiczna	71
Zaniedbywanie	58
Przemoc seksualna	19

5) Liczba osób, co do których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie - 2020 r.

Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Małoletni*
5401	567	4814	20

Wykres. Porównanie liczby osób, co do których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie - dane dotyczące lat 2011-2020.

6) Realizacja procedury „Niebieskie Karty” - 2020 r.

Tabela. Formularze „Niebieska Karta-A”.

Nazwa podmiotu sporządzającego formularz „Niebieska Karta-A”	Liczba formularzy „Niebieska Karta-A” wszczynających procedurę	Liczba ponownych formularzy „Niebieska Karta-A”	Ogólna liczba formularzy „Niebieska Karta-A” sporządzonych przez przedstawicieli poszczególnych służb
Policja	3535	876	4411
Jednostka organizacyjna pomocy społecznej	456	75	531
GKRPA	28	1	29
Oświata	57	6	63
Ochrona zdrowia	20	1	21
Formularz wypełniony przez podmiot nieuprawniony - kuratora	1	-	1
Łącznie:	4097	959	5056

Wykres. Porównanie ogólnej liczby formularzy „Niebieska Karta-A” sporządzonych w latach 2011-2020.

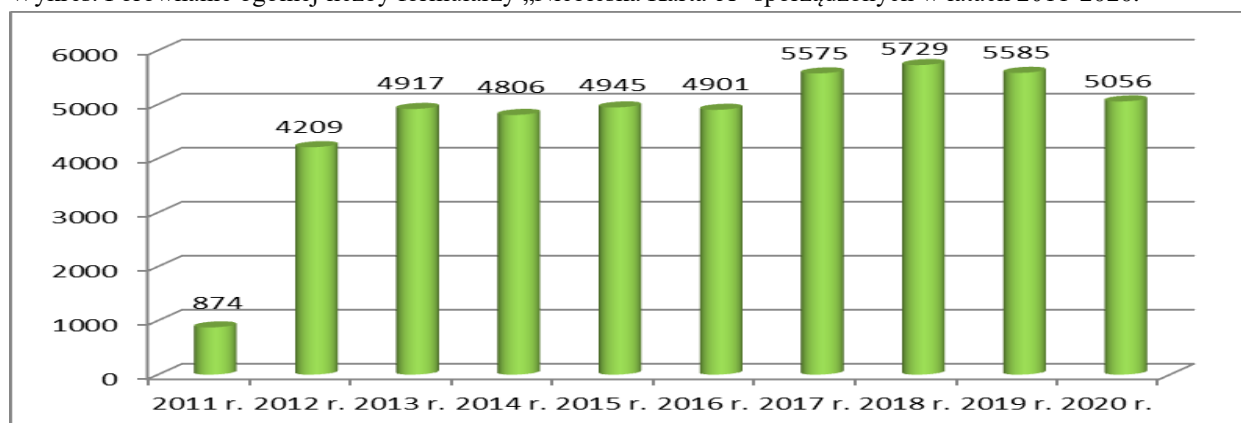

Tabela. Sprawy prowadzone w 2020 r. przez zespół interdyscyplinarny w ramach procedury „Niebieskie Karty”*.

Liczba prowadzonych przez zespół interdyscyplinarny spraw w ramach procedury „Niebieskie Karty” - ogółem	Liczba osób doświadczających przemocy w rodzinie, których ww. postępowanie dotyczyło	Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie, których ww. postępowanie dotyczyło
331	419	318

*Dotyczy wyłącznie sytuacji, gdy całość postępowania prowadził zespół interdyscyplinarny i dla danej sprawy nie utworzono grupy roboczej.

Tabela. Sprawy prowadzone w 2020 r. przez grupy robocze w ramach procedury „Niebieskie Karty”.

Liczba prowadzonych przez grupy robocze spraw w ramach procedury „Niebieskie Karty” - ogółem	Liczba utworzonych w 2020 r. grup roboczych	Liczba pracujących w 2020 r. grup roboczych	Liczba osób doświadczających przemocy w rodzinie, których ww. postępowanie dotyczyło	Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie, których ww. postępowanie dotyczyło
5413	3318	4889	8025	5265

Tabela. Działania zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w zakresie sporządzonych w ramach procedury „Niebieskie Karty” formularzy „Niebieskie Karty-C i D”.

Działania zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w zakresie sporządzonych w ramach procedury „Niebieskie Karty” formularzy „Niebieskie Karty-C i D”.	
Liczba sporządzonych formularzy „Niebieska Karta-C” przez zespół interdyscyplinarny/grupę roboczą	3550
Liczba sporządzonych formularzy „Niebieska Karta-D” przez zespół interdyscyplinarny/grupę roboczą	2579

Tabela. Liczba zakończonych w 2020 r. spraw w ramach procedury „Niebieskie Karty”.

Liczba zakończonych w 2020 r. spraw w ramach procedury „Niebieskie Karty” ogółem, z tego:	Na podstawie § 18 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”	Na podstawie § 18 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”
3848	2870	978

7) Procedura odebrania dziecka z rodziny w trybie art. 12 a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie - dane z gmin.

Tabela. Liczba dzieci odebranych z rodziny w trybie art. 12 a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Rok	Liczba dzieci odebranych z rodziny w trybie art. 12 a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie
2020	10

8) Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej (*art. 6 ust. 3 pkt 4 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*) - dane z powiatów.

W 2020 r. na terenie województwa podkarpackiego funkcjonowało 15 ośrodków interwencji kryzysowej, 11 dysponujących miejscami hostelowymi (łącznie 83 miejsca) oraz 4 nieposiadające tej formy pomocy. 12 ośrodków interwencji kryzysowej pozostaje w strukturze powiatowych centrów pomocy rodzinie lub ośrodka pomocy społecznej/miejskiego ośrodka pomocy rodzinie. W 2020 r. z pomocy ośrodków interwencji kryzysowej skorzystało 1158 osób.

9) Tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie (SOW) (*art. 6 ust. 4 pkt 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*).

Na terenie województwa podkarpackiego funkcjonują 4 specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie. Jest to największa liczba tego typu jednostek przypadająca na województwo w Polsce. Łącznie dysponują one 88 miejscami hostelowymi. Realizują zadania w zakresie: interwencyjnym, terapeutyczno-wspomagającym, potrzeb bytowych. W 2020 r. z pomocy tych jednostek skorzystało:

- Stacjonarnie: 95 osób, tj. 40 osób dorosłych i 55 dzieci,
- Ambulatoryjnie: 384 osoby, tj. 358 osób dorosłych i 26 dzieci.

10) Opracowanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie (*art. 6 ust. 4 pkt 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*) - dane z powiatów.

W 2020 r. 11 powiatów realizowało ww. programy. Uczestniczyło w nich 113 osób, natomiast programy ukończyły 53 osoby.

11) Opracowanie i realizacja programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

W 2020 r. 3 powiaty realizowały ww. programy. Uczestniczyło w nich 26 osób, natomiast programy ukończyło 5 osób.

Pełna wersja analizy dostępna jest na stronie internetowej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie, stronie tematycznej pn. „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie”.

4. Praca z osobami uwikłanymi w problem przemocy w rodzinie na poziomie diagnozy problemu przemocy w rodzinie oraz budowania planu pracy z rodziną.²

Prawidłowe rozpoznanie czy w rodzinie dochodzi do przemocy.

Ważnym elementem jest rozpoznanie i właściwa diagnoza rodziny. Pierwszym krokiem powinno być rozpoznanie czy w rodzinie występuje konflikt - czy przemoc. Różnice pomiędzy konfliktem a przemocą mogą sprowadzać się do udzielenia odpowiedzi na następujące pytania:

- Czy zachowania uczestników zdarzenia mają charakter sporu - sprzeczności poglądów i wartości (co sugeruje konflikt), czy mają na celu kontrolowanie partnera (co sugeruje przemoc)?
- Czy istnieje względna równowaga sił w relacji, czy któryś z partnerów ma przewagę (fizyczną, finansową, emocjonalną, psychiczną itp.)?
- Czy spór narusza dobra osobiste, prawa którejś ze stron?
- Czy sytuacja ma szansę na rozwiązanie bez ingerencji z zewnątrz?

Odpowiedzi na te pytania ułatwiają rozróżnienie pomiędzy sytuacją konfliktu a przemocą w rodzinie.

Przemoc ma charakter intencjonalny - ważną rolę w jej dynamice ma chęć kontroli nad innymi członkami rodziny. W sytuacji przemocowej jedna ze stron ma przewagę nad innymi (fizyczną, finansową, emocjonalną, psychiczną). Zawsze w sytuacjach przemocowych dochodzi do naruszenia, ograniczenia praw drugiej strony. Sytuacja przemocy w rodzinie nie może być skutecznie rozwiązana bez ingerencji z zewnątrz, ze względu na nierównowagę sił oraz zależność osoby doświadczającej przemocy.

Konflikt wynika ze sprzeczności poglądów i/lub wartości uczestników konfliktu. Zakłada względną równowagę sił osób będących w konflikcie. Nie wiąże się z ograniczeniem praw któregoś z uczestników konfliktu i może być rozwiązany bez ingerencji z zewnątrz.

Próba odpowiedzi na ww. pytania może rozjaśnić wątpliwości, związane z podjęciem decyzji o rozpoczęciu działań w rodzinie, w której podejrzewamy występowanie przemocy.

Kolejnym ważnym głosem w rozróżnieniu konfliktu od przemocy jest sprawdzenie, czy poza osobami zaangażowanymi w sytuację nie ma w rodzinie innych osób, które doznają krzywd w jej wyniku. Zwykle takimi osobami są dzieci lub inne osoby zależne, które z racji wieku, niepełnosprawności czy choroby nie mogą skutecznie ochronić się przed zaistniałą

² Małgorzata Olejczyk-Barańska „Rekomendacja do pracy dla przedstawicieli instytucji zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie z zakresu: Diagnozowania problemu przemocy w rodzinie i budowania skutecznej strategii pracy z rodziną dotkniętą przemocą”, strona internetowa ROPS w Krakowie, 2015 r. (wydruk) i Małgorzata Olejczyk-Barańska „Diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie i budowanie skutecznej strategii pracy z rodziną dotkniętą przemocą”, https://rops.krakow.pl/pliki/rekomendacja_1.pdf.

w rodzinie sytuacją. Zatem, jeśli w rodzinie diagnozujemy konflikt, należy upewnić się, czy w jego wyniku dzieci i inne osoby zależne nie doświadczają przemocy. W takiej sytuacji należy podjąć działania zmierzające do ochrony tych członków rodziny, którzy sami nie mają możliwości się obronić.

Właściwe zdiagnozowanie sytuacji w rodzinie uwikłanej w przemoc, dzięki któremu można podjąć skuteczne działania i monitorowanie zmian.

Właściwa diagnoza sytuacji przemocy w rodzinie to nie taka, która będzie jedynie wskazywać, czy przemoc w rodzinie występuje, ale taka, która będzie zarazem narzędziem do stworzenia skutecznego planu pomocy i będzie ułatwiać monitorowanie zmian w rodzinie. Taka diagnoza pozwala zrozumieć dlaczego w rodzinach uwikłanych w przemoc często dochodzi do ukrywania zachowań przemocowych, wycofywania się z podjętej zmiany oraz odwoływania zeznań. Zrozumienie tych mechanizmów daje szansę na skuteczną pracę. Diagnoza taka powinna się odbywać na trzech poziomach:

- a) Poziom informacji sygnałowych - czyli informacji od rodziny i otoczenia o występowaniu w rodzinie zachowań i sytuacji, w których użyta została przemoc fizyczna, psychiczna, finansowa, seksualna itp. Jest to etap na którym decydujemy czy w rodzinie dochodzi do przemocy - czy mamy do czynienia z konfliktem.
- b) Poziom objawów psychicznych - pojawiających się w systemie rodziny dotkniętym przemocą. Ważnym elementem jest obserwacja przez wszystkich członków grupy roboczej mechanizmów funkcjonowania zarówno poszczególnych członków rodziny, jak i całego systemu rodzinnego. Ważną rolę na tym etapie ma obserwacja mechanizmu sprawowania kontroli w rodzinie.
 - Na poziomie systemu rodzinnego w rodzinach dotkniętych przemocą często pojawiają się zjawiska: koluzji w związku, błędnego koła przemocy, przymusu powtarzania traumy, skryptów i schematów rodzinnych itp. Ważne wydaje się, aby mieć na uwadze, że rodzina funkcjonuje jako system, czyli, że zachowania poszczególnych jej członków wpływają na siebie. Zrozumienie mechanizmów funkcjonowania przemocy specyficznych dla danej rodziny pozwala na skuteczną interwencję.
 - Na poziomie indywidualnym obserwujemy pojawianie się psychologicznych mechanizmów obronnych u poszczególnych członków rodziny.
 - U osób stosujących przemoc często obserwujemy mechanizmy, które mają za zadanie kontrolować inne osoby w rodzinie: nadmierna potrzeba kontroli, sztywność granic, zaprzeczenie, uzależnienia, zależność emocjonalna od zachowań innych itp.

- U osób doświadczających przemocy częste są mechanizmy mające na celu ochronić je od poczucia bezsilności i stworzyć iluzję posiadania kontroli: dysocjacja, zaprzeczenie, nadmierna kontrola, tłumaczenie osoby stosującej przemoc, identyfikacja z agresorem, przymus powtarzania traumy itp.
 - U dzieci w rodzinach uwikłanych w przemoc często, poza ww. mechanizmami, obserwuje się pełnienie specyficznych ról rodzinnych. Szczególną uwagę należy zwrócić na role: bohatera rodziny, znikającego dziecka, kozła ofiarnego, maskotki rodzinnej czy buntownika.
- c) Poziom rezonansu własnego osoby pomagającej - są to informacje, które osoba pomagająca rodzinie uwikłanej w przemoc może czerpać z rozumienia własnych emocji i przekonań związanych z przemocą oraz omawianą rodziną. Reflektowanie własnych wątków związanych z sytuacjami przemocy w rodzinie wiąże się z koniecznością superwizji swojej pracy.

Diagnoza oparta na ww. trzech poziomach analizy pozwala zrozumieć specyfikę danej - konkretnej rodziny uwikłanej w przemoc. Poszczególne działania zawarte w planie pomocy rodzinie można dostosować indywidualnie dla poszczególnych jej członków z uwzględnieniem trudności i zasobów każdego z nich.

Diagnoza powinna być kontynuowana na różnych etapach pracy z rodziną, ponieważ obserwacja zmian w członkach rodziny - tego, czy wyciszają się niekorzystne dla nich mechanizmy, tego czy lepiej funkcjonują - pozwala stwierdzić, czy plan pomocy dla konkretnej rodziny został wykonany, a co za tym idzie - daje przesłanki do zamknięcia procedury „Niebieskie Karty”.

Wyraźnym problemem w pracy z rodziną uwikłaną w przemoc wydaje się być fakt, że ich członkowie często kierują do osób im pomagających sprzeczne oczekiwania i potrzeby. Sprzeczność ta może pojawiać się na kilku poziomach, najczęstszymi z nich są rozbieżności pomiędzy:

- Potrzebami kierowanymi przez poszczególnych członków rodziny (rozbieżność pomiędzy potrzebami zgłaszanymi przez osoby stosujące i doświadczające przemocy, dzieci, rodziców itp.).
- Potrzebami deklarowanymi przez członków rodziny, a widzianymi przez osobę pracującą z rodziną.
- Potrzebami zgłaszanymi przez osobę poszukującą pomocy a realną możliwością jej realizacji.
- Potrzebami uświadomionymi i nieświadomymi członków rodziny.

Wskazówki pomagające radzić sobie z ww. rozbieżnościami:

- Priorytetem pracy z rodziną jest bezpieczeństwo i dobro najbardziej bezbronnych członków rodziny. Chodzi tu zwłaszcza o dzieci i osoby, które ze względu na stan zdrowia lub trudności emocjonalne nie są w stanie same obronić się przed przemocą.
- Wobec członków rodziny dotkniętej przemocą należy w sposób stanowczy lecz nie agresywny przestrzegać granic i norm. Utrzymywanie takich samych zasad dla wszystkich członków rodziny zmniejsza ryzyko uwikłania w różnego rodzaju sprzeczne oczekiwania klientów.
- O ile jest to możliwe warto dla poszczególnych członków rodziny „przydzielić” do pracy psychologicznej różne osoby - aby nie wprowadzać u osób pomagających „konfliktu lojalności”, który sprzyja uwikłaniu osoby pomagającej w problemy rodzinne.
- W sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia członków rodziny należy zapewnić im bezpieczeństwo, dalszym etapem jest praca nad motywacją, czy zmianą.
- W przypadkach jeżeli przemoc w rodzinie jest nadal aktywna nie można podejmować działań pomocowych takich jak terapia rodzinna, czy mediacja. Wynika to z faktu, że oddziaływania te wymagają równowagi sił uczestników, a w przypadku aktywnej przemocy tej równowagi sił realnie nie ma. Niesie to zagrożenie powtórzenia traumy i odtworzenia się mechanizmów przemocy w tej relacji.

Skuteczne metody motywowania członków rodziny do zmian.

Praca z członkami rodzin uwikłanych w przemoc dostarcza wielu trudności i dylematów, jest ona też obciążająca psychicznie dla osób działających na rzecz poprawy sytuacji w rodzinie. Jedną z często pojawiających się emocji, podczas kontaktu z rodziną uwikłaną w przemoc, jest poczucie bezsilności. Warto pamiętać, że emocja ta związana jest ze specyfiką pracy z przemocą oraz często powoduje, że wysiłki wkładane w pomoc rodzinie wydają się bezowocne. Może to osłabiać motywację do dalszej pomocy rodzinie oraz powodować u osoby pomagającej frustrację i zniechęcenie do pracy. Jako metody skuteczne w radzeniu sobie z poczuciem bezsilności wymienia się:

- Pamiętanie o tym, że praca z rodziną uwikłaną w przemoc wymaga długiego czasu. Motywowanie do zmiany i przygotowanie rodziny na to, żeby była do tej zmiany gotowa to długi proces, w którym członkowie rodziny często będą zmieniać zdanie, przyjmować pomoc i się z niej wycofywać - jednak każda próba zostawia w rodzinie poczucie, że jest ktoś do kogo mogą się zwrócić. Przekonanie takie może zaowocować w późniejszym okresie.

- Wsparcie uzyskiwane od innych osób pracujących z przemocą w rodzinie, kolegów z pracy czy podczas superwizji.
- Zwracanie uwagi również na drobne zmiany, które zachodzą w rodzinie lub u poszczególnych jej członków. Zmiany, nawet drobne, pozwalają podnieść im jakość swojego życia.
- Jasne i uczciwe względem siebie określenie granic pomocy, jaką osoba pomagająca może wnieść do rodziny. Bywa to trudne ze względu na duże i często sprzeczne oczekiwania ze strony członków rodziny. Uczciwe określenie dla siebie, na co ja - jako osoba pomagająca – mam wpływ, a na co nie mam, zmniejsza poziom osobistej frustracji.

Wskazówki do pracy nad motywacją do zmiany w rodzinach dotkniętych przemocą.

- Pierwszoplanowo należy zadbać o bezpieczeństwo osób doświadczających przemocy. Dotyczy to również stworzenia bezpiecznej sytuacji, w której można porozmawiać, bez kontaktu z osobą stosującą przemoc.
- Warto stosować metodę „małych kroków” - duże zmiany zaczynają się od małych. Czasami pierwszym sukcesem jest spokojna rozmowa.
- Warto mówić, że to zachowania przemocowe są złe, a nie osoba je stosująca.
- Warto stawiać jasne zasady i granice. Jest to ważne zarówno w pracy z osobą doświadczającą, jak i stosującą przemoc. (...).
- Nie należy stosować wypowiedzi akceptujących przemoc (...).
- Osób doznających przemocy nie należy zmuszać do działania (...). Skuteczniejszym rozwiązaniem jest uczenie nowych zachowań, pokazywanie możliwości.
- Ważne jest nazywanie zachowań przemocowych w sposób otwarty przemocą. (...).
- Dla budowania motywacji do zmiany ważne jest, aby zarówno osoba doświadczająca, jak i stosująca przemoc miała poczucie bycia zrozumianą i traktowaną podmiotowo. (...) Jednocześnie należy jednak wprost nie zgadzać się na zachowania przemocowe i jawnie je nazywać.
- Kiedy osoba z rodziny dotkniętej przemocą jest przez nas „wysyłana” do innej instytucji warto zadbać, aby szła do konkretnej osoby, a nie do bezimiennej organizacji.

Czynniki poprawiające sprawne i efektywne działanie zespołów interdyscyplinarnych. (...) Na poziomie pracy z rodziną.

- Stworzenie realistycznego planu pomocy. (...).
- Ciągła diagnoza sytuacji w rodzinie na trzech poziomach (informacje sygnałowe, objawy psychiczne i rezonans własny osoby pomagającej). (...).
- Modyfikacja planu pomocy w sytuacji pojawienia się zmian. (...).

5. Rekomendacje dla powiatów i gmin, dotyczące poprawy skuteczności pozyskiwania uczestników do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych (PKE) i psychologiczno-terapeutycznych (PPT) dla osób stosujących przemoc w rodzinie a także monitorowania udziału uczestników w ww. programach i badania skuteczności programów.³

W związku z utrzymującymi się problemami, związanymi z rekrutacją kandydatów do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie oraz małą liczbą realizowanych na terenie województwa programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, rekomenduje się podjęcie działań mających na celu zwiększenie efektywności ww. oddziaływań.

Niniejsze opracowanie powstało m.in. na podstawie sugestii i rekomendacji sformułowanych przez przedstawicieli ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie, ośrodków interwencji kryzysowej z terenu województwa podkarpackiego, pozyskanych przez Wydział Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie w listopadzie 2021 r.

Wyjaśnienie niektórych zwrotów ogólnych zawartych w rekomendacjach:

- określenie „program” odnosi się zarówno do programów korekcyjno-edukacyjnych, jak i psychologiczno-terapeutycznych kierowanych do osób stosujących przemoc w rodzinie,
- zwrot „osoby stosujące przemoc w rodzinie” oznacza również osoby podejrzewane o stosowanie przemocy w rodzinie.

1. Założenia ogólne.

1) Należy nawiązać kontakt pomiędzy powiatami i gminami (tj. powiatowymi centrami pomocy rodzinie i ośrodkami pomocy społecznej oraz Zespołami Interdyscyplinarnymi) w celu opracowania lokalnych strategii współpracy w zakresie:

- wymiany informacji oraz ustalenia zasad, metod oraz form motywowania osób stosujących przemoc w rodzinie, mogących uczestniczyć w ww. programach,
- sposobu (metod, for, narzędzi) monitorowania udziału ww. osób w programie w trakcie jego trwania,
- sposobu (metod, form, narzędzi) monitorowania zachowań uczestników programu po jego zakończeniu.

³ Opracowanie własne z uwzględnieniem sugestii i rekomendacji sformułowanych przez przedstawicieli ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie, ośrodków interwencji kryzysowej z terenu województwa podkarpackiego.

Przyjmuje się, że opracowane strategie współpracy powinny uwzględniać zaangażowanie i aktywność wszystkich podmiotów i służb realizujących lokalnie działania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, zwłaszcza Zespołów Interdyscyplinarnych i grup roboczych.

- 2) Należy nawiązać lub wzmocnić współpracę pomiędzy powiatami (powiatowymi centrami pomocy rodzinie) a sądami, kuratorami, ośrodkami terapii uzależnień, lokalnymi jednostkami policji, jednostkami penitencjarnymi oraz innymi podmiotami działającymi w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, celem przekazania informacji o realizacji programu oraz uzyskania wiedzy o osobach będących potencjalnymi kandydatami do udziału w ww. programach, a także wypracowania sposobu wymiany informacji oraz ustalenia zasad, metod i form motywowania osób stosujących przemoc w rodzinie do udziału w programach.
- 3) Wskazaniem jest wzmocnienie kompetencji członków Zespołów Interdyscyplinarnych i grup roboczych w zakresie umiejętności skutecznego motywowania potencjalnych uczestników do udziału w programach. Powiaty (lub realizatorzy programów) powinni wyposażyć członków Zespołów Interdyscyplinarnych i grup roboczych np. w umiejętność prowadzenia rozmowy motywacyjnej i przekazywania informacji o programie (istota, cel, miejsce i sposób realizacji i in.).
- 4) Należy wzmocnić skuteczność i zakres motywowania osób stosujących przemoc w rodzinie do udziału w programach na poziomie Zespołów Interdyscyplinarnych oraz grup roboczych, m.in. poprzez przekazywanie informacji o pozytywnych efektach udziału w programie, polegających na możliwości zmiany własnych przekonań postaw i zachowań oraz pozytywnych aspektach życia w rodzinie bez przemocy.
- 5) Należy wprowadzić na poziomie gmin zasadę ustawicznego motywowania osób stosujących przemoc w rodzinie do udziału w programach. Oddziaływania te nie mogą mieć charakteru jednorazowego, okazjonalnego. Należy je prowadzić w sposób ciągły, a zaangażowanie w te działania powinny wykazać wszystkie podmioty realizujące zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie gminy, w szczególności Zespoły Interdyscyplinarne/grupy robocze.
- 6) Należy podjąć współpracę pomiędzy gminami i powiatami w zakresie umożliwienia osobom stosującym przemoc w rodzinie udziału w programach odbywających się na terenie innego powiatu, w sytuacji nierealizowania przez lokalny powiat ww. programów, bądź w sytuacjach gdy np. dojazd ze względów czasowych, czy też finansowych do innego powiatu jest korzystniejszy dla klienta.

- 7) Działania związane z monitorowaniem udziału osób stosujących przemoc w rodzinie w programach w trakcie ich trwania i działania związane z monitorowaniem zachowań uczestników programów po ich zakończeniu powinny być prowadzone na bieżąco, na podstawie kontaktu z uczestnikiem (byłym uczestnikiem) programu, jego bliskimi, realizatorem programu, ośrodkiem pomocy społecznej, Zespołem Interdyscyplinarnym/ grupą roboczą, innymi instytucjami zaangażowanymi w działania na rzecz konkretnej osoby - uczestnika/byłego uczestnika programu.
- 8) Powiat (realizator programu) we współpracy z gminami (Zespołami Interdyscyplinarnymi) powinien określić wymagania, dotyczące przedmiotu, zakresu i terminów monitorowania uczestników programów w trakcie jego trwania oraz sposób wymiany informacji. Przewodniczący Zespołu Interdyscyplinarnego powinien być powiadamiany przez realizatora programu o absencji uczestników na zajęciach, niezgłoszeniu się do udziału w programie, bądź rezygnacji uczestnika z udziału w programie w trakcie jego trwania. Jednocześnie realizator programu powinien być powiadamiany o aktach stosowania przemocy przez uczestnika programu w czasie jego trwania. Należy umożliwić dwustronną komunikację w ww. zakresie, tj. pomiędzy podmiotem wykonującym działania monitorujące (realizator programu, PCPR) a podmiotami i instytucjami pracującymi z osobą/rodziną i odwrotnie.
- 9) Powiat (realizator programu) powinien określić wymagania, dotyczące przedmiotu, zakresu i terminów monitorowania uczestników programów po ich zakończeniu. Działania mają być prowadzone do 3 lat od zakończenia programu, systematycznie, na bieżąco.
- 10) Działania związane ze zgłoszeniem kandydatów do udziału w programach oraz oddziaływania monitorujące powinny odbywać się za wiedzą i zgodą osób zainteresowanych.

2. Szczegółowe rekomendacje.

Obszary	Proponowane działania
Wymiana informacji oraz współpraca pomiędzy powiatami i gminami w przedmiocie realizacji programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych oraz psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących	1) Realizator programu jest zobowiązany do upowszechniania informacji, dotyczących możliwości udziału w programie za pośrednictwem mediów lokalnych, w formie ulotek w miejscach publicznych, w biuletynach instytucji pomocowych i innych dostępnych formach. 2) Każdorazowo, przed rozpoczęciem nowej edycji programu (z odpowiednim wyprzedzeniem) realizator programu nawiązuje kontakt z sądem, ośrodkami pomocy społecznej, kuratorską służbą sądową, policją, GKRPA, przewodniczącymi Zespołów Interdyscyplinarnych, informując o rozpoczęciu nowej edycji programu. 3) Podmiot realizujący program organizuje spotkanie informacyjne lub informacyjno-edukacyjne z przedstawicielami ww. instytucji i jednostek, dotyczące istoty programu, jego przebiegu, organizacji, zasad rekrutacji uczestników, wymiany informacji o uczestnikach w trakcie trwania programu i po jego zakończeniu.

przemoc w rodzinie.	<ol style="list-style-type: none"> 4) Podmiot realizujący program organizuje spotkania edukacyjne dla członków Zespołów Interdyscyplinarnych/grup roboczych, dotyczące wyposażenia ich w metody pracy zwiększające skuteczność motywowania kandydatów do udziału w programach. 5) Podmiot realizujący program organizuje cykliczne szkolenia dla członków Zespołów Interdyscyplinarnych/grup roboczych na terenie każdej gminy, mające na celu zwiększenie kompetencji ww. osób w zakresie efektywnego motywowania osób stosujących przemoc w rodzinie do wzięcia udziału w programie (zasady nawiązania kontaktu motywującego, prowadzenie rozmowy motywującej, budowania motywacji do zmiany i in.). 6) Realizator programu organizuje cykliczne szkolenia dla prokuratorów, sędziów, kuratorów na temat programów. 7) Realizator programu opracowuje materiały o charakterze edukacyjnym i dostarcza je do instytucji kierujących osoby stosujące przemoc w rodzinie do udziału w programach. 8) W sytuacjach tego wymagających, np. na wniosek Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego – realizator programu uczestniczy w posiedzeniach Zespołu Interdyscyplinarnego/grup roboczych z udziałem osób stosujących przemoc w rodzinie, w celu zmotywowania ich do udziału w programie. 9) W sytuacjach tego wymagających – realizator programu kontaktuje się z osobami, które złożyły wstępną deklarację udziału w programie, przeprowadza rozmowy motywujące, przekazuje informacje o programie, zasadach uczestnictwa i in. 10) Podmiot realizujący program ustala z Przewodniczącymi Zespołów Interdyscyplinarnych zasady przekazu informacji o przebiegu programu, aktywności i frekwencji uczestników w trakcie programu. 11) Realizator programu może wziąć udział w spotkaniach Zespołu Interdyscyplinarnego i grup roboczych (w ramach procedury „Niebieskie Karty”), jeśli wymaga tego sytuacja uczestnika programu, a także po wypełnieniu wymogów formalnych z tym związanych. 12) Gminy i powiaty współpracują w zakresie kierowania i umożliwienia uczestnictwa osobom stosującym przemoc w rodzinie w programach odbywających się na terenie innego powiatu, w sytuacjach nierealizowania przez miejscowy powiat ww. programów, bądź w sytuacjach gdy np. dojazd ze względów czasowych, czy też finansowych do innego powiatu jest korzystniejszy dla klienta. 13) Realizator programu przekazuje informacje do Przewodniczących Zespołów Interdyscyplinarnych o przebiegu zajęć, liczbie osób w nich uczestniczących, efektach realizacji programu, osobach, które ukończyły program, osobach które przerwały uczestnictwo w programie. 14) Realizator programu bezzwłocznie powiadamia właściwego Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego o rezygnacji kierowanego uczestnika z programu oraz o każdorazowej nieusprawiedliwionej nieobecności na zajęciach. 15) Po zakończeniu programu i ukończeniu programu przez uczestnika realizator programu powiadamia o tym fakcie właściwego Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego. Przy tej okazji możliwe jest również przekazanie wskazówek do dalszej pracy z byłymi uczestnikami programu. Ww. informacje Przewodniczący przekazuje następnie grupom roboczym – do zastosowania w dalszej pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie, w ramach realizacji procedury „Niebieskie Karty”. Przekazywanie indywidualnych informacji na temat uczestników wymaga uzyskania ich zgody.
Proponowane zasady, metody oraz formy motywowania osób stosujących przemoc	<ol style="list-style-type: none"> 1) Nabór do udziału w programach należy prowadzić w sposób niestygmatyzujący kandydatów, gdyż na początkowym etapie działań są oni często osobami podejrzanymi o stosowanie przemocy. 2) Zajęcia w ramach programu należy prowadzić w godzinach, które nie będą kolidowały z aktywnością zawodową uczestników, np. w godzinach popołudniowo-

<p>w rodzinie do udziału w programach. Zakres zaangażowania podmiotów i instytucji powiatowych i gminnych, w tym członków Zespołów Interdyscyplinarnych i grup roboczych,</p>	<p>wieczornych (ew. w soboty).</p> <ol style="list-style-type: none"> 3) Możliwe jest prowadzenie zajęć w ramach programu na terenie konkretnej gminy/miejscowości, po zebraniu odpowiedniej grupy uczestników i zapewnieniu miejsca realizacji programu, odpowiednio do obowiązujących przepisów prawa. 4) Zespoły Interdyscyplinarne/grupy robocze w trakcie prowadzonych działań powinny informować i zobowiązywać osoby stosujące przemoc w rodzinie do udziału w programach, informować o zasadach udziału w programie, pomagać w zgłoszeniu się, monitorować w sposób ciągły udział zgłoszonych uczestników w programie, mobilizować do systematycznego udziału w zajęciach. 5) Zespoły Interdyscyplinarne/grupy robocze w trakcie prowadzonych działań motywujących powinny zapoznawać osoby stosujące przemoc w rodzinie z tematyką zajęć w ramach programu, wskazywać korzyści z udziału w zajęciach. 6) Realizator programu jasno i precyzyjnie określa termin rozpoczęcia i zakończenia programu, zasady uczestnictwa, warunki związane z uzyskaniem zaświadczenia o ukończeniu programu, zasady monitorowania udziału uczestnika w programie w trakcie jego trwania i po zakończeniu programu. 7) W sytuacjach tego wymagających, na wniosek Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego – realizator programu uczestniczy w posiedzeniu Zespołu Interdyscyplinarnego/grupy roboczej z udziałem osoby stosującej przemoc w rodzinie, w celu zmotywowania ww. osoby do udziału w programie. 8) W sytuacjach tego wymagających – realizator programu kontaktuje się z osobą, która złożyła wstępną deklarację udziału w programie, przeprowadza rozmowę motywującą, przekazuje informacje o programie, zasadach uczestnictwa i in. 9) Podczas opracowywania planu pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie, w trakcie prac grup roboczych, należy uwzględnić udział w programie, jako element niezbędny do poprawy sytuacji w rodzinie i zakończenia procedury „Niebieskie Karty”. W sytuacji uchylania się osoby od udziału w programie, należy rozważyć złożenie wniosku do sądu o nałożenie obowiązku udziału w programie. 10) Należy umożliwić zmotywowanemu kandydatowi do udziału w programie natychmiastowe przystąpienie do programu, bez oczekiwania - stała, całoroczna oferta. 11) Jeśli program nie jest prowadzony w powiecie właściwym ze względu na miejsce zamieszkania osoby stosującej przemoc w rodzinie, należy umożliwić takiej osobie udział w programie w najbliższym zlokalizowanym powiecie. 12) Należy rozważyć uruchomienie odpowiednich form pomocy dla osób, które ze względów finansowych (brak środków na dojazdy) nie mogą uczestniczyć w programie i zgłoszą ten fakt Zespołowi Interdyscyplinarnemu/grupie roboczej, Przewodniczącemu Zespołu Interdyscyplinarnego.
<p>Proponowane sposoby (metody, formy, narzędzia) monitorowania udziału uczestników ww. programów w trakcie ich trwania.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Wymagane jest monitorowanie udziału w programie osoby zgłoszonej w trakcie całego trwania programu, tj. sprawdzenie czy kandydat zgłosił się do udziału w programie, czy systematycznie uczestniczy w zajęciach, jaka jest jego aktywność i in. – przez Zespół Interdyscyplinarny/grupę roboczą. 2) Podmiot realizujący program każdorazowo informuje Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego właściwego miejscowo dla miejsca zamieszkania uczestnika programu, o ukończeniu ewentualnie o porzuceniu uczestnictwa w programie - preferowana forma pisemna. Następnie Przewodniczący przekazuje ww. informację grupie roboczej pracującej z uczestnikiem/byłym uczestnikiem programu, celem podjęcia odpowiednich działań. 3) Informacja o rezygnacji z udziału w programie przez uczestnika wymaga reakcji i interwencji ze strony Zespołu Interdyscyplinarnego/grupy roboczej, spotkania z uczestnikiem, wyjaśnienia sytuacji i okoliczności rezygnacji z udziału w programie, ew. dalszego motywowania do kontynuacji udziału w zajęciach. 4) Podmiot realizujący program monitoruje sytuację w rodzinie uczestnika programu, poprzez systematyczny kontakt (osobisty lub telefoniczny) z osobami

	<p>doświadczającymi przemocy, Zespołami Interdyscyplinarnymi/grupami roboczymi, kuratorami sądowymi, dzielnicowymi i in.</p> <p>5) W sytuacji notorycznego uchylania się przez osobę stosującą przemoc w rodzinie od udziału w programie, możliwe jest skierowanie odpowiedniego wniosku do sądu.</p> <p>6) W sytuacji notorycznego uchylania się przez osobę stosującą przemoc w rodzinie od udziału w programie, możliwe jest nawiązanie kontaktu z innymi osobami mającymi wpływ na ww. osobę (krewni, znajomi, osoby, które z powodzeniem ukończyły program), w celu wzmocnienia oddziaływań motywujących do udziału w programie.</p>
<p>Proponowane sposoby (metody, formy, narzędzia) monitorowania zachowań uczestników programów po ich zakończeniu, przez okres 3 lat od zakończenia programu.</p>	<p>1) Realizator programu/PCPR pozyskuje informacje (osobiście, telefonicznie, mailowo, pisemnie i in.) na temat zachowań byłych uczestników programu od: samego byłego uczestnika, partnerki/żony, innej osoby najbliższej, pełnoletnich dzieci, instytucji zajmujących się osobą, Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego, dzielnicowych, kuratorów i in.</p> <p>2) W miarę możliwości należy prowadzić monitoring w formie wizyt w środowisku, podczas których należy nawiązać rozmowy z osobami zamieszkującymi wspólnie z byłym uczestnikiem programu. Kontakt powinien zostać wykorzystany do sprawdzenia zachowania uczestnika, jak i zaoferowania pomocy jemu samemu i jego bliskim (np. udziału w grupie wsparcia).</p> <p>3) Ośrodki Pomocy Społecznej właściwe ze względu na miejsce zamieszkania uczestnika programu powinny opracować system wsparcia dla osób, które ukończyły program, przez okres trwania działań monitorujących, tj. przez okres 3 lat od zakończenia programu.</p> <p>4) Czas pomiędzy kontaktami monitorującymi nie powinien być dłuższy, niż raz na kwartał.</p>

6. Zakończenie.

Zachęcamy do zapoznania się z niniejszym dokumentem i do wdrażania zawartych w nim rekomendacji. Jednocześnie wyrażamy przekonanie, że praktyczne zastosowanie zapisów zawartych w opracowaniu ułatwi Państwu realizację zadań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zaakceptował:
Dyrektor Wydziału
Polityki Społecznej
(-)
Małgorzata Dankowska